UO‘K: 378.147:37.091.26:371.3

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA XALQARO BAHOLASH KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRUVCHI TOPSHIRIQLAR, KEYSLAR VA SIMULYATSION MASHG‘ULOTLAR TIZIMI

СИСТЕМА ЗАДАНИЙ, КЕЙСОВ И СИМУЛЯЦИОННЫХ ЗАНЯТИЙ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ОБЛАСТИ МЕЖДУНАРОДНОГО ОЦЕНИВАНИЯ

A SYSTEM OF TASKS, CASES AND SIMULATION EXERCISES FOR DEVELOPING PRE-SERVICE TEACHERS’ INTERNATIONAL ASSESSMENT COMPETENCE

G‘ayniddinov Shayxislom Tolibjon o‘g‘li
Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
E-mail: shayxislomgayniddinov95@gmail.com
ORCID: 0009-0002-0928-3177
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24041041

Annotatsiya. Maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda xalqaro baholash kompetentligining faoliyat, tahliliy va refleksiv komponentlarini shakllantirishga qaratilgan o‘quv faoliyati vositalari tizimi asoslangan. Tizim olti turdagi vositadan iborat: bajarish, tahlil va tuzish topshiriqlari (12 parametrli tahlil kartasi, yetti qadamli “topshiriq konstruktori”, 16 ballik ekspert baholash varaqasi), uch simulyatsion mashg‘ulot (“Kodlovchi”, “Tahlilchi”, “TALIS respondenti”), uch turdagi keyslar (sinf, tizim, protsedura darajasi) va pedagogik amaliyotdagi loyiha topshirig‘i. Tizimni loyihalash tamoyillari (asl materiallarga tayanish, rollilik, bosqichlilik, kasbiy yo‘nalganlik, mahsulotlilik), PISA va PIRLS ramkalariga muvofiq tuzilgan muallif topshiriqlar bloklari namunalari, kodlash sxemalari hamda topshiriqlar banki va raqamli platformaning tuzilmasi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: topshiriqlar bloki, tahlil kartasi, topshiriq konstruktori, kodlash, simulyatsion mashg‘ulot, keys-stadi, loyiha, topshiriqlar banki, xalqaro baholash kompetentligi.

Аннотация. В статье обоснована система средств учебной деятельности, направленная на формирование деятельностного, аналитического и рефлексивного компонентов компетентности будущих учителей в области международного оценивания. Система включает шесть видов средств: задания на выполнение, анализ и конструирование (12-параметровая карта анализа, семишаговый «конструктор заданий», 16-балльный лист экспертной оценки), три симуляционных занятия («Кодировщик», «Аналитик», «Респондент TALIS»), кейсы трёх уровней (класс, система, процедура) и проектное задание в период педагогической практики. Раскрыты принципы проектирования системы, образцы авторских блоков заданий, составленных в соответствии с рамками PISA и PIRLS, схемы кодирования, а также структура банка заданий и цифровой платформы.

Ключевые слова: блок заданий, карта анализа, конструктор заданий, кодирование, симуляционное занятие, кейс-стади, проект, банк заданий, компетентность в области международного оценивания.

Abstract. The article substantiates a system of learning activity tools aimed at developing the practical, analytical and reflective components of pre-service teachers' international assessment competence. The system comprises six types of tools: performance, analysis and construction tasks (a 12-parameter analysis card, a seven-step "task constructor", a 16-point expert evaluation sheet), three simulation exercises ("Coder", "Analyst", "TALIS respondent"), three levels of cases (classroom, system, procedure) and a project task during teaching practice. Design principles, samples of author-developed task units aligned with the PISA and PIRLS frameworks, coding schemes, and the structure of the task bank and digital platform are described.

Keywords: task unit, analysis card, task constructor, coding, simulation exercise, case study, project, task bank, international assessment competence.

Kirish

Xalqaro baholash kompetentligi faqat faoliyatda shakllanadi: bo‘lajak o‘qituvchi xalqaro topshiriqlarni bajarishi, tahlil qilishi, tuzishi, baholashi, natijalarni talqin qilishi va o‘z faoliyatini refleksiv baholashi kerak [1; 2]. Oldingi tadqiqotlarimizda pedagogik tizim modeli va modul dasturi asoslangan [3; 4]; ularda keys, simulyatsiya va topshiriqlar bilan ishlash metodlari ko‘rsatilgan, biroq vositalarning o‘zi ishlab chiqilmagan edi. Maqolaning maqsadi — kompetentlikning faoliyat, tahliliy va refleksiv komponentlarini shakllantiruvchi topshiriqlar, keyslar va simulyatsion mashg‘ulotlar tizimini asoslash va uning asosiy elementlarini namunalar bilan ko‘rsatishdir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Xalqaro topshiriqlar tuzilmasi (stimul, savollar bloki, kodlash qo‘llanmasi) OECD va IEA ramkalarida tavsiflangan [5; 6]; topshiriq tuzish qoidalari test nazariyasi adabiyotlarida [7], ochiq javoblarni kodlash va kodlovchilar kelishuvi — PISA texnik hisobotlarida [8] yoritilgan. Simulyatsion va keys metodlari o‘qituvchi tayyorlashda faol o‘qitish texnologiyalari sifatida asoslangan [9]. Rossiyada PISA modelidagi topshiriqlar banki yaratilgan [10]; O‘zbekistonda milliy markaz qo‘llanmalari o‘quvchilarga qaratilgan [11]. Bo‘lajak o‘qituvchilar uchun xalqaro baholash bo‘yicha vositalar tizimi ishlab chiqilmagan. Tadqiqotda loyihalash, modellashtirish, ekspert baholash va sinov (talabalar tuzgan 60 dan ortiq blok tahlili) usullari qo‘llanildi.

Natijalar va muhokama

Tizim beshta tamoyil asosida loyihalandi: asl materiallarga tayanish (ochiq e'lon qilingan xalqaro topshiriqlar, rasmiy ramkalar va kodlash qo‘llanmalari); rollilik (talaba — ishtirokchi, tahlilchi, tuzuvchi, kodlovchi, respondent); bosqichlilik (bajarish → tahlil → tuzish → baholash → qaror → refleksiya); kasbiy yo‘nalganlik (fan yo‘nalishi va O‘zbekiston maktabi konteksti); mahsulotlilik (har vosita portfolioga kiradigan mahsulot beradi). Tizimning tuzilmasi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Vositalar tizimining tuzilmasi

Vosita	Mazmuni	Rol	Komponent
Bajarish topshiriqlari	Ochiq xalqaro topshiriqlarni bajarish, self-coding	Ishtirokchi	Bilish, refleksiv
Tahlil topshiriqlari	Tahlil kartasi (12 parametr)	Ekspert	Faoliyat, bilish
Tuzish topshiriqlari	Konstruktor (7 qadam), ekspert varaqasi (16 ball)	Tuzuvchi	Faoliyat

Vosita	Mazmuni	Rol	Komponent
Simulyatsiyalar	“Kodlovchi”, “Tahlilchi”, “TALIS respondenti”	Kodlovchi, tahlilchi, respondent	Faoliyat, tahliliy, refleksiv
Keyslar	Sinf, tizim, protsedura darajasi	Qaror qabul qiluvchi	Tahliliy, refleksiv
Loyiha	Amaliyotda diagnostika → dars → tahlil → refleksiya	O‘qituvchi-tadqiqotchi	Faoliyat, tahliliy, refleksiv

Topshiriqlar bloklari. Muallif tomonidan PISA va PIRLS ramkalariga muvofiq, O‘zbekiston konteksti asosida tuzilgan bloklar (masalan, “Suv hisoblagichi” — PISA matematik savodxonlik, uch jarayon va 2–5-darajalar; “Namangan atirgullari” — PIRLS axborot matni, to‘rt tushunish jarayoni; “Tomchilatib sug‘orish” — PISA tabiiy-ilmiy, epistemik bilim; “Maktab oshxonasi” — PISA ko‘p manbali o‘qish) ham bajarish, ham tahlil, ham tuzish uchun namuna vazifasini o‘taydi. Har blok stimul, 3–4 savol (o‘suvchi murakkablik) va to‘liq/qisman/nol ball kodlash sxemasidan iborat. Namuna: “Suv hisoblagichi”, 3-savol — oila oylik suv xarajatini 25 000 so‘mdan oshirmaslik uchun kunlik sarfni qancha kamaytirishi kerak (shakllantirish; o‘zgarish va bog‘lanishlar; 4–5-daraja; to‘liq ball — modellashtirish va natija 110–130 l oralig‘ida; qisman — 30 kunlik xarajat to‘g‘ri, kamaytirish yo‘q yoki arifmetik xato).

Tahlil kartasi va konstruktor. Tahlil kartasi 12 parametrni (tadqiqot, stimul, kontekst, soha/jarayon, kognitiv jarayon, javob formati, daraja, kodlash tuzilmasi, o‘lchanadigan ko‘nikma, mumkin bo‘lgan xatolar, dastur bilan bog‘liqlik, pedagogik xulosa) qamrab oladi va talabani ramkani amaliy qo‘llashga o‘rgatadi. Konstruktor yetti qadamdan iborat: maqsad → kontekst → stimul → savollar → kodlash → sinov → ekspertiza; ekspert varaqasi 8 mezon × 2 ball (13–16 — bankka; 9–12 — qayta ishlash; ≤8 — qayta tuzish). Talabalar tuzgan bloklar tahlili tipik xatolarni aniqladi: “niqoblangan masala”, bir darajali blok, javobning stimulda ochiqligi, noaniq kodlash, dasturdan uzilish — ular o‘qitishda qarshi namuna sifatida qo‘llaniladi.

Simulyatsion mashg‘ulotlar. “Kodlovchi” xalqaro tadqiqotda ochiq javoblarni kodlash va kodlovchilar kelishuvini tekshirish protsedurasini modellashtiradi: talabalar 15–20 javobni mustaqil kodlaydi, juftlikda solishtiradi (birinchi urinishda kelishuv odatda 60–75%, muhokamadan keyin 85–90%), kelishmovchilik sabablarini tahlil qiladi. “Tahlilchi” milliy hisobot bo‘limini tayyorlashni modellashtiradi: guruh real OECD ma’lumotlari asosida tahliliy hisobot va uch tavsiya tayyorlaydi; debrifingda “ma’lumot nimani ko‘rsatadi — nimani ko‘rsatmaydi” muhokama qilinadi. “TALIS respondenti” talabani so‘rovnoma respondenti o‘rniga qo‘yadi: moslashtirilgan TALIS so‘rovnomasini to‘ldirib, o‘z profilini O‘zbekiston va OECD ko‘rsatkichlari bilan solishtiradi, refleksiv esse yozadi. Har simulyatsiya yagona tuzilmaga ega (maqsad, materiallar, rollar, brifing–faoliyat–debrifing, mahsulot, baholash) va aniq ko‘rsatkichlarga bog‘langan.

Keyslar va loyiha. Keyslar uch turda ishlab chiqildi: sinf darajasi (masalan, 7-sinf diagnostikasi — qo‘llash 68%, shakllantirish 31%, 19/28 bo‘sh kengaytirilgan javob → tashxis va qaror); tizim darajasi (“Ikki natija” — PISA 2025 dagi tabiiy fanlar o‘sishi va matematika/o‘qish natijalarining e’lon qilinmasligi); protsedura (“Tanlanma”, “Tayyorlash yoki mashq qildirish?”). Pedagogik amaliyotdagi loyiha to‘rt bosqichdan iborat: diagnostika (bloklar bilan), dars loyihalash, o‘tkazish (TALIS asosidagi kuzatuv varaqasi bilan), tahlil va refleksiya — u modulda o‘zlashtirilgan ko‘nikmalarni real sinfda qo‘llaydi.

Barcha vositalar topshiriqlar bankida (har blok uchun metama'lumotlar: tadqiqot, yo'nalish, kontekst, jarayonlar, darajalar, manba, sinov natijalari; dastlabki hajm — 5 yo'nalish bo'yicha 150 dan ortiq blok) va raqamli platformada (materiallar, bank qidiruvi, raqamli bajarish, kodlash treningi, ma'lumotlar laboratoriyasi, portfolio, monitoring) jamlanadi. Tizim o'z-o'zini boyituvchi: talabalar tuzgan bloklar, kodlangan javoblar va loyiha natijalari keyingi guruhlar uchun materialga aylanadi.

Xulosa

Ishlab chiqilgan vositalar tizimi bo'lajak o'qituvchini xalqaro baholash jarayonining barcha rollaridan o'tkazadi va kompetentlikning faoliyat, tahliliy hamda refleksiv komponentlarini real materiallar asosida, har bosqichda baholanadigan mahsulot bilan shakllantiradi. Tizimning yangiligi — tahlil kartasi, konstruktor va ekspert varaqasining yagona mezonlar tizimiga bog'langanligi, uch simulyatsiyaning xalqaro tadqiqot protseduralarini modellashtirishi hamda TALIS ning refleksiya vositasi sifatida kiritilganligidadir. Tizim samaradorligi tajriba-sinov ishlarida tekshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. DeLuca C., LaPointe-McEwan D., Luhanga U. Teacher assessment literacy: A review of international standards and measures // Educational Assessment, Evaluation and Accountability. — 2016. — Vol. 28, No. 3. — P. 251–272.
2. Mandinach E.B., Gummer E.S. Data Literacy for Educators. — New York: Teachers College Press, 2016. — 224 p.
3. G'ayniddinov Sh.T. Bo'lajak o'qituvchilarni xalqaro baholash dasturlariga tayyorlashning pedagogik tizimi modeli // (nashrga topshirilgan), 2026.
4. G'ayniddinov Sh.T. Tayyorlash mazmunini pedagogika OTM o'quv jarayoniga integratsiyalash // (nashrga topshirilgan), 2026.
5. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. — Paris: OECD Publishing, 2023.
6. Mullis I.V.S., Martin M.O. (Eds.). PIRLS 2021 Assessment Frameworks. — Boston College, 2019.
7. Haladyna T.M., Rodriguez M.C. Developing and Validating Test Items. — New York: Routledge, 2013. — 446 p.
8. OECD. PISA 2022 Technical Report. — Paris: OECD Publishing, 2024.
9. Grossman P., Compton C., Igra D., Ronfeldt M., Shahan E., Williamson P. Teaching practice: A cross-professional perspective // Teachers College Record. — 2009. — Vol. 111, No. 9. — P. 2055–2100.
10. Ковалева Г.С. и др. Функциональная грамотность: учимся для жизни. — М.: ФИОКО, 2020. — 68 с.
11. Ismailov A.A. va b. Xalqaro tadqiqotlarda o'quvchilarning matematik savodxonligini baholash. — Toshkent: Milliy markaz, 2019.
12. Brookhart S.M. How to Create and Use Rubrics for Formative Assessment and Grading. — Alexandria: ASCD, 2013. — 159 p.
13. OECD. Results from TALIS 2024: The State of Teaching. — Paris: OECD Publishing, 2025.